

De fattiga överges när välfärden privatiseras

I länder med låg skattemoral i den välmående medelklassen lämnas de fattiga därhän. Det är en farlig väg Sverige slagit in på med kraftigt ökande klyftor.

Text: Stefan deVylder | [Prenumerera](#) | Krönika i SocialPolitik nr 4 2014

För ett tiotal år sedan besökte jag ett antal länder i Centralamerika tillsammans med ett gäng ekonomer från olika delar av världen. Vi skulle, på uppdrag av Interamerikanska Utvecklingsbanken, ge regeringarna råd i skattefrågor.

En inte helt lätt uppgift. Skatter var inte populära. De rika ville inte betala skatt. De fattiga kunde inte.

På ett seminarium i Guatemala, med en rad politiker, byråkrater och akademiker närvarande, försökte vi förklara varför skatter är viktiga. Guatemala hade då – och har fortfarande – något av ett världsrekord i låga skatter. Statens samlade inkomster motsvarar omkring tio procent av BNP. Detta är alldeles för lite, tyckte vi utlänningar. Ingen hållbar social och ekonomisk utveckling är möjlig om inte den fattiga delen av befolkningen ges möjligheter att få bättre utbildning och hälsovård.

Vårt tjat bemöttes med tystnad och misstroga blickar tills en av seminariedeltagarna begärde ordet.

–Varför ska vi betala för dom? undrade han. Vi har ju redan betalat en gång.

Med stort engagemang utvecklade han tankegångarna:

– Mina barn ha fötts på bra, privata kliniker. Dom har gått på privata daghem och i bra, privata skolor. Jag och min fru har privata sjukförsäkringar och pensionsförsäkringar. Vi har

redan betalat för allt det här. Ska vi tvingas betala en massa skatt för tjänster som vi aldrig utnyttjar?

Han försäkrade vidare att kvaliteten på de offentliga skolorna och sjukhusen – ja, på hela den offentliga sektorns tjänster – var undermålig. Och hans lilla anförande väckte starkt bifall i form av nickar och mumlande instämmanden från den välbeställda medelklass som samlats.

– Visst, vi förstår, svarade vi, men om människor med hyggliga inkomster inte vill betala skatt kommer kvaliteten fortsätta att vara dålig. Hela landets utveckling tar skada av att den offentliga sektorn förknippas med usla skolor, eller inga alls, och med brist på sociala trygghetssystem värda namnet.

Seminariet var något av en ögonöppnare för mig. Så enkelt är det ju, förstod jag: om medelklassen och uppåt vägrar betala skatt så kommer, i ett extremt klassamhälle som Guatemala, den fattiga folkmajoriteten att förbli fattig. Och de rika kommer att förskansa sig i fina villor bakom höga murar, försvarade av privata vaktbolag, och fortsätta att skicka sina barn till privata skolor.

När medelklassen i ett land inte vill betala för "dom andra" befinner sig samhället på ett sluttande plan. I USA, med en mycket lägre skattekvot än i till exempel Sverige, är skatterevolten sedan länge ett faktum. Tea party-rörelsen, och en betydande del av övriga väljare, kräver fortsatt låga skatter för dem själva. USA är det enda industriland utan allmän sjukförsäkring, och argumenten känns igen: "Vi, eller våra arbetsgivare, har ju redan betalat en gång – ska vi behöva betala för dom?"

De fattiga och resurssvaga behöver allierade i medelklassen. Tjänster som är behovsprövade och öronmärkta för de fattiga tenderar att bli både förödmjukande, administrativt krångliga och dåliga. Eller, med en svåröversatt och smått aforistisk formulering av den välkände ekonomen och filosofen Amartya Sen: "Benefits meant exclusively for the poor tend to be poor benefits."

Det är dessa insikter som har legat till grund för den svenska, generella välfärdspolitiken baserad på rättigheter. En gratis och likvärdig skola för alla. Barnbidrag åt alla barn, oavsett föräldrarnas inkomster. Socialförsäkringar enligt inkomstbortfallsprincipen.

Rader av studier av forskare som Stefan Svallfors vid Umeå universitet har visat att den generella välfärdspolitiken, finansierad med höga skatter, åtnjuter ett starkt stöd över alla partigränser i Sverige. Visst grymtas det ibland om höga skatter, men de som vill avskaffa det generella välfärdssystemet är försvinnande få.

Men ändå: Mycket har hänt de senaste decennierna som sakta men säkert har underminerat den generella välfärden. Nivåerna i sjukförsäkringen och A-kassan har sjunkit drastiskt, och kraven har skärpts. Uppåt 90 000 människor är utförsäkrade, och bara ungefär hälften av alla arbetslösa uppbär idag den försämrade A-kassan.

Inkomstbortfallsprincipen är ett minne blott. Ersättningarna inom de generella socialförsäkringarna – för dem som lyckas kvalificera sig – närmar sig nivåer som snarast motsvarar grundtrygghet, eller normen för socialbidrag/försörjningsstöd.

Parallellt med denna utveckling har det skett en dramatisk ökning av privata försäkringslösningar. Över en halv miljon människor har idag en gräddfil in i vårdapparaten tack vare privata sjukförsäkringar. Med hjälp av bland annat tjänstemannafacken har hundratusentals löntagare tecknat egna inkomstbortfallsförsäkringar. Tilläggs pensioner via arbetsgivaren eller facket är, liksom privata pensionsförsäkringar, sedan länge en självklarhet för en majoritet av fast anställda. Och på andra områden, till exempel i våra skolor, ser vi hur ökad segregation leder till en erosion av det gamla hederliga målet: likvärdig grundutbildning åt alla. Disponentens barn var klasskamrater med metallarbetarens. Det är mindre vanligt idag.

Vi är ännu långt ifrån en situation liknande den i USA. Eller

i Guatemala. Men utvecklingen de senaste decennierna, och inte minst de senaste åtta åren, har gått hisnande snabbt.

En majoritet av den svenska befolkningen har idag högre disponibel inkomst än för ett decennium sedan. Jobbskatteavdrag, låga räntor på bostadslånen, RUT och ROT, avskaffandet av arvsskatt, förmögenhetsskatt och fastighetsskatt, sänkta bolags- och kapitalskatter – allt detta, och mycket därtill, har givit upphov till goda tider för insiders med fasta jobb eller förmögenheter. Men stora grupper har fått det betydligt sämre: de som har misslyckats med att ta sig in på arbets- eller bostadsmarknaden, de som blivit arbetslösa eller långtidssjuka, de som försöker hanka sig fram på det krympande socialbidraget eller de många pensionärer som upptäcker att pensionerna inte alls blir vad de hade räknat med.

Revorna i vårt generella välfärdssystem har blivit allt större. Den helt naturliga reaktionen från medborgarna är då att försöka skydda sig och de sina med hjälp av privata försäkringslösningar. Och för alla insiders med fasta jobb – som dock blir färre och färre – kan både fack och arbetsgivare ofta bidra med förmånliga tilläggsavtal.

Att urholkningen av våra generella välfärdssystem varit en medveten politik från allianspartiernas sida råder det inget tvivel om (för en gedigen dokumentation, se till exempel Kent Wernes utmärkta bok *Ofärdslandet*). Och språkbruket – med nyckelord som "bidragsberoende" och "utanförskap" som etiketter när människor utnyttjar de socialförsäkringar de har rätt till, och som de själva betalat för med sina skatter – har tyvärr fått en förödande genomslagskraft långt utanför högerpartierna.

Jag hoppas att de vaga löften om förbättrade villkor i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen som de rödgröna partierna gick till val på också infrias, trots den osäkra parlamentariska situationen.

Det kan, är jag rädd, vara bråttom när det gäller att

återställa legitimiteten hos våra generella välfärdssystem. Om utvecklingen fortsätter som den gjort de senaste tjugo åren, med växande klassklyftor, försämrade villkor för alla som drabbas av arbetslöshet eller sjukdom och en stigande andel av befolkningen som litar på privata lösningar, riskerar vi en situation där de som redan har sitt på det torra börjar vackla i sitt stöd för en generell och skattefinansierad välfärdspolitik.

När kommentaren "Ska vi behöva betala för dom? Vi har ju redan betalat en gång" blir vanlig även i Sverige kan det vara för sent.

stefandevylder[at]hotmail.com

Stefan deVyllder

Läs vidare

Ofärdslandet, Kent Werne, Leopard förlag 2014.